

## Απόστολος Πιερρής

### Τα Ύδατα της Στυγός Φύση και Νόημα ενός Τόπου Παρουσίας του Αρχέγονου Υγρού

Χώρος και πνεύμα αλληλοσυναρτώνται στην ολοκληρία του είναι. Τόπος και πολιτισμός εκφράζουν την ίδια συστατική ιδέα. Η γεωγραφία είναι η πρώτη φανέρωση μιας ουσίας ως μορφής. Η Ελληνική αρμονία είναι το άνθος του σπόρου του βιώματος του Κάλλους που φυτεύθηκε στην Ελληνική φύση και βρήκε εκεί την ταιριαστή Τιθήνηση.

Η γένεση της Φιλοσοφίας έγινε εξ ύδατος. Ανεδύθη ο Λόγος εκ των αρχεγόνων υδάτων. Το ύδωρ ως πρώτη αρχή και ουσία του Κόσμου έλυσε το μυστήριο της ενότητας στην πολλαπλότητα, της σταθερότητας στη μεταβολή, της αναγκαιότητας στην ενδεχομενικότητα της κοσμικής ύπαρξης.

Ο Κόσμος είναι ολότητα, έχει τάξη και ρυθμό, και ως Κάλλος τελειότητας, ως όντως «Κόσμος», είναι αναγκαίος. Το υγρό στοιχείο δίνει τη βάση της πολλαπλότητας με τον μηχανισμό της αραιώσης (αήρ, πυρ) και πύκνωσης (στερεό). Η αναγκαιότητα του Κόσμου προκύπτει από το ότι το ύδωρ είναι η μοναδική έσχατη υπόστασή του. Επίσης, όπως το στερεό ισταται και καθίσταται, και όπως το αέριο διαχέεται κατά την εσώτερη φύση του, έτσι το υγρό ρέει. Η εγγενής ροϊκότητά του είναι η αρχή της κίνησης, της μεταβολής, και έτσι το θεμέλιο και ο νόμος του γίνεσθαι.

Αυτήν τη ροϊκότητα πραγματοποιεί ο Ωκεανός, περιρρέων τη γη και ορίζων (ως ορίζοντας) αυτήν κατά τα κοινά όριά της με τον Ουρανό και τα Υποχθόνια του Άδη. Κατά τα Ορφικά ο Ωκεανός περιέχει και συνεχίζει την γη ελίσσόμενος πέριξ αυτής (OF 115):

κύκλον δ' ἀκαμάτου καλλιρρόου Ωκεανοῖο,  
ὃς γαῖαν δίνησι πέριξ' ἔχει ἀμφιελίξας.

Cf. Ορφικοί Ύμνοι, LXXXIII, 3:

ὃς περικυμαίνει γαίης περιτέρμονα κύκλον.

Διονύσιος Περιηγητής, 27:

πάντη δ' ἀκαμάτου φέρεται ροὸς Ωκεανοῖο.

Λόγω της ροής του υγρού, ο Ωκεανός είναι αρχή πάσης κινήσεως και μεταβολής.

«Δηλοῦσι δὲ οἱ θεολόγοι [πρωτίστως με αὐτὸν τὸν ὄρο ἐννοεῖται ὁ Ορφέας] τὸν Ωκεανὸν

αίπασης είναι κινήσεως χορηγόν». Πρόκλος, *Commentaria in Platonis Timaeum*, ad 40e, III, 180, 8 Diehl (= OF 116).

Με το υγρό ως πρώτη αρχή συνάγουμε και τη θεμελίωση της ρυθμικότητας του κοσμικού γίγνεσθαι. Το κοσμικό γίγνεσθαι είναι η ροή της ουσίας του κόσμου, του ύδατος ως πρώτης αρχής, και ο ρυθμός του κόσμου είναι ο νόμος της ροής της ρευστής ουσίας του.

Το υγρό ως εγγενώς ρευστό έχει φυσικά και συμβολικά χαρακτηριστικά που το καθιερώνουν στον ρόλο της πρώτης αρχής του κόσμου. Εξήγησα στο προηγούμενο Κείμενο Σκέψης τη συνέργεια αυτών των φυσικών και συμβολικών χαρακτήρων, επιμαρτυρόμενος και τον Αριστοτέλη.

Ένας ισχυρός συμβολισμός που επικαλείται και ο Αριστοτέλης είναι τα Ύδατα της Στυγός. Επήγαμε λοιπόν το προηγούμενο Σαββατοκύριακο να ανανεώσουμε την άμεση αίσθηση της φυσικής υπόστασης αυτού του πνευματικού συμβολισμού.

Στην ανατολική πλευρά των Αροανίων (Χελμού) υπάρχει ένας τεράστιος ορεινός κατακόρυφος τοίχος, στο νότιο μέρος του οποίου δημιουργείται πελώρια πτύχωση το ίδιο απόκρημνη και υψηλή. Ως βραχώδες καταπέτασμα του Ναού της Φύσης, η πτύχωση σχίζεται από άνω έως κάτω με ένα τιτανικό ρήγμα που εμπνέει τη φρίκη των Ταρτάρων. Αριστερά βλέποντάς το καθώς ανεβαίνουμε το μονοπάτι προσπέλασης της βάσης των Στύγειων Υδάτων, η πτυχή επιπεδώνεται κάθετα σε τρομακτικό ύψος περίπου 200 μέτρων γυμνού βράχου. Από ωοειδή οπή στον βράχο ψηλά, απλησίαστη και ορώμενη μόνο από απέναντι ύψωμα στα δεξιά της βαθύτατης χαράδρας προς την οποία καταρρέουν και τα νερά από τη Στύγα, καταιώνίζεται το Ύδωρ της Στυγός, λίγο (όχι ως καταρράκτης, αλλά ως βροχή σταλαγμών) όμως ισχυρό («όβριμο», Ομηρικός Ύμνος εις Ερμή, 519. Cf. Ησίοδος, Θεογονία, 785, όπου διάφορος γραφή έχει πολυόβριμον αντί του πολυώνυμον, υποδηλώνοντας ίσως (West) ένα αρχικό «Στυγός όβριμον»), και ιδιαίτερα ψυχρό (Θεογονία, 786) και μυστηριώδες. Με τον αέρα διασπείρεται σε σταγονίδια τα οποία άλλοτε εμφανίζονται στον ανερχόμενο εκ του μακρόθεν ως ακίνητη υάλινη πλάκα, άλλοτε ως αυτοβούλως ποικίλως μετατιθέμενα και άλλοτε ως νέφος βροχής. Τα νερά πέφτουν σε βραχώδη βάση και καταπίνονται στη γη. Στα νότια της βραχώδους πλάκας το βουνό ψηλά κατατέμενεται αδρά και βαθειά σε απόκρημνους σχηματισμούς άγριας ομορφιάς. Η ορεινή πτύχωση έχει έκδηλα τα χαρακτηριστικά της ορογένεσης, με καμπύλες διαστρωματώσεις του βράχου σε τρομακτικούς ρυθμούς.

Το τοπίο του Μυχού της Στυγός είναι δεόμεστο. Έχει περιγραφεί ως “some of the most awesome scenery to be found anywhere” (M. West (ed.), *Hesiod's Theogony*, p. 371). Ο Ησίοδος (Θεογονία, 806) το περιγράφει ως «καταστύφελο χώρο», τραχύ και αδρό:

τοῖον ἄρ' ὄρκον ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς ἄφθιτον ὕδωρ,  
ῥ' ὠγύγιον· τὸ δ' ἴησι καταστυφέλου διὰ χώρου.

Είναι σαν να βρίσκεσαι στη δημιουργία της γης, στην ανάδυση του αρχέγονου βουνού από τα προαιώνια κοσμικά ύδατα, του Όρους από τον Ωκεανό, του γήινου φαλλού από την πρώτιστη πηγή παντός υγρού, του Ωκεανού από όπου προέρχονται κατ' ευθείαν τα Στύγεια Ύδατα.

Η Στυξ είναι φύση χθόνια, του κάτω κόσμου. Υφίσταται και στον Άδη. Ο Πανύασσις ομιλεί για το Στυγός ύδωρ που κατακλύζει τον Σίσυφο στον Άδη, μέρος της αιώνιας τιμωρίας του. Fr. 15 Bernabe:

ὥς ἄρα μιν εἰπόντα κατασ[τέγασε Στυγὸς] ὕδωρ.

Η συμπλήρωση είναι πρακτικά βέβαιη λόγω των συμφραζομένων στην πηγή, που είναι Σχόλια στον Αντίμαχο από τον Πάπυρο P. Univ. Mediol. 17, του 2ου αιώνα μ. Χ., col. II 50

(ed. Vogliano): ]ης Στυγός ὕδωρ. ὑποτίθεται ἔν Αἰδου, καθάπερ καὶ Πανύασσ[ις λέγων περὶ τ]οῦ Σισ[ύ]φου ἔν Αἰδου [ό]ντος φησὶν ( καὶ ακολουθεῖ ο προμνημονευθεῖς στίχος).

Εμφανίζεται λοιπόν η Στυξ σαν δισυπόστατη, στον Άδη και στα Αροάνια. Δεν χρειάζεται όμως να την διπλασιάσουμε. Και η ταυτοποίησή της ακόμη στα υποχθόνια παράγεται από την Αρκαδική φυσική της οντότητα. (Θα δούμε ότι το πρόσεξε ήδη ο Πausανίας σε σχέση με τον Όμηρο).

Στην Ιλιάδα Θ, 369 τα στυγός Ύδατα ευρίσκονται στον Άδη, αλλά έχουν απόκρημνη ροή: οὐκ' ἂν ὑπεξέφυγε (sc. ὁ Ἡρακλῆς) Στυγός ὕδατος αἰπὰ ρέεθρα.

Η μυθολογία συνέδεσε ροές υποχθόνιες και επιχθόνιες δια του Ωκεανού. Στην Ιλιάδα Ο, 36, όταν ορκίζεται η Ήρα ενώπιον του Διός, το Ύδωρ της Στυγός είναι ενιαίος συμβολισμός δίπλα στη Γη και τον Ουρανό:

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν  
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος  
ὄρος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Το νερό στάζει («κατειβόμενον»), καταϊωνίζεται, δεν πέφτει σαν καταρράκτης, όπως ακριβώς στη φυσική του αναφορά.

Στον άλλο όρκο της Ήρας (Ιλιάς Ξ, 271-9), η θεά πιάνει τη γη με το ένα χέρι, τη θάλασσα με το άλλο και ορκίζεται στο «ἀάατον Στυγὸς ὕδωρ», στο απαραβίαστο Ύδωρ της Στυγός, επικαλούμενη τους Τιτάνες στον Τάρταρο. Έτσι την υποχρεώνει να ορκισθεί η Ίρις για να βεβαιωθεί ότι θα επιτελέσει το υπεσχημένο :

ἄγρει νῦν μοὶ ὅμοσσον ἄαατον Στυγὸς ὕδωρ,  
χειρὶ δὲ τῇ ἑτέρῃ μὲν ἔλε χθόνα πολυβότειραν,  
τῇ δ' ἑτέρῃ ἅλα μαρμαρέην, ἵνα νῶιν ἅπαντες  
μάρτυροι ᾧσ' οἱ ἔνερθε θεοὶ Κρόνον ἄμφ' ἐόντες.

Πάλι πρόκειται για ενιαία υπόσταση, έστω και με δυο φύσεις (!). Στην Οδύσσεια μάλιστα παρουσιάζεται η μυθολογική σύναψη των δυο συνιστωσών. Ο Κωκυτός ποταμός του Άδη είναι μέρος της Στυγός, Οδύσσεια, κ, 514:

Κωκυτός θ , ὃς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστι ἀπορρώξ.

Κατά την Ιλιάδα, Β, 751-5, από τη Στύγα προέρχεται και το νερό του Τιταρήσιου, Θεσσαλικού θεσπέσιου ποταμού που εκβάλλει στον Πηνειό:

οἱ τ' ἄμφ' ἡμερτὸν Τιταρήσιον ἔργ' ἐνέμοντο,  
ὃς ῥ' ἔς Πηνειὸν προῖεῖ καλλιρροὸν ὕδωρ.  
οὐδ' ὅ γε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ,  
ἀλλὰ τε μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἡτ' ἔλαιον·  
ὄρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Η συνάρτηση Στυγός και Ωκεανού εμφανίζεται στην Ιλιάδα εμμέσως, δια της έμφασης στην υγρή γένεση των πάντων. Το πλαίσιο του δεύτερου όρκου της Ήρας (Ξ, 271 sqq.) περιλαμβάνει τη διπλή αναφορά στη γενετική πρωτοκαθεδρία του ζεύγους Ωκεανού και Τηθύος (αντί του πιο ορθόδοξου Ουρανού και Γης). Ξ, 245-6:

..... καὶ ἂν ποταμοῖο ρέεθρα

ἸΩκεανοῦ, ὃς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ξ, 301-2:

ἔρχομαι ὀψομένη πολυφόρβοιο πείρατα γαίης,  
ἸΩκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

Στο ίδιο πλαίσιο, που υποδηλώνει εναλλακτική από την “ορθόδοξη” θεογονία, τονίζεται και η δεόμεστη αυθεντία της Νυκτός. Ο Ζεὺς καταδιώκει για να τιμωρήσει τον Ύπνο, ο οποίος

γλυτώνει τα χεῖριστα καταφεύγων στο προαιώνιο Σκότος της Νυκτός· ο Ζεὺς αισθάνεται δέος να παραβιάσει τον πέπλο της. Ξ, 258-61:

...καὶ κε μὴ (sc. τον Ὑπνον) ἄϊστον ἀπὶ ἁθέρος ἔμβαλε πόντῳ  
(sc. ο Ζεὺς),

εἰ μὴ Νύξ δμῆτειρα θεῶν ἐσάωσε καὶ ἀνδρῶν  
τὴν ἰκόμην φεύγων, ὃ δ' ἐπαύσατο χωόμενός περ·  
ἄζετο γὰρ μὴ Νυκτὶ θοῇ ἀποθύμια ἔρδοι.

Νυκτός αρχιθεσία, καὶ ὑγρὴ γένεσις ἐξ Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος τῶν πάντων, καὶ Στυξ,  
συγκλίνοντα υποδηλώνουν Ὀρφικὴ ρίζα.

Στον Ἡσίοδο ἡ Στυξ προσωποποιεῖται ὡς ἡ ηγεμονικὴ τῶν Ὠκεανιδῶν. Ὁ Ὠκεανὸς καὶ ἡ  
Τηθύς γεννοῦν τοὺς ποταμοὺς ποὺ τρέφουν τὴ γῆ, καὶ τὶς Ὠκεανίδες Νύμφες, ποὺ μαζί με  
τον βασιλέα Ἀπόλλωνα, καὶ τοὺς ποταμοὺς, αὐξάνουν τοὺς κούρους. Θεογονία, 337:

Τυθὺς δ' Ὠκεανῷ ποταμοὺς τέκε δινήεντας

...

346-9:

τίκτε δὲ Κουράων ἱερὸν γένος, αἱ κατὰ γαῖαν  
ἄνδρας κουρίζουσι σὺν Ἀπόλλωνι ἄνακτι  
καὶ ποταμοῖς, ταύτην δὲ Διὸς πάρα μοῖραν ἔχουσι,  
Πειθῷ τ' Ἀδμήτη τέ Ἰάνθη τ' Ἠλέκτρῃ τε  
κτλ.

361:

καὶ Στύξ, ἥ δὴ σφέων προφερεστάτη ἐστὶν ἀπασέων.

Καὶ ἀκόμῃ περισσότερο ἡ Στύγα γέννησε περιβόητο τετρακτὺν τέκνων, τὸν Ζήλο, τὴ Νίκη,  
τὸ Κράτος καὶ τὴ Βία. 383-5:

Στύξ δ' ἔτεκ' Ὠκεανοῦ θυγάτηρ Πάλλαντι μιγεῖσα  
Ζῆλον καὶ Νίκην καλλίσφυρον ἐν μεγάροισι  
καὶ Κράτος ἡδὲ Βίην ἀριδείκετα γείνατο τέκνα.

(Ζήλος εἶναι ἡ Δόξα, ἡ Επιζηλία, ὄχι ἡ ζήλεια, ἀλλὰ τὸ αντικείμενο τῆς ζήλειας).

Καὶ ὅταν ὁ Ζεὺς, ἡγεμονεύσας τῆς Νέας τῶν θεῶν Τάξης, εὐρίσκετο στὴν αἰχμὴ τοῦ  
κινδύνου κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον τῶν παλαιῶν Τιτανικῶν θεῶν καὶ τοῦ πατρός του  
Κρόνου, καὶ ζήτησε τὴ συνδρομὴ ὅσων ἀπὸ τὶς παλαιές, ἀρχέγονες Δυνάμεις θὰ ρίξουν τὸ  
βάρος τοὺς ὑπὲρ τοῦ γιὰ τὴ Νέα Τάξη, υποσχόμενος τὴν τήρηση τῶν ἐξουσιῶν τοὺς καὶ τὴν  
ὑψωση τῆς τιμῆς τοὺς, ἡ Στυξ μετὰ τὰ τέκνα τῆς πρώτη προσεπικοῦρησε ἀκολουθώντας τὴ  
συμβουλὴ τοῦ πατρός της Ὠκεανοῦ. Ἀπὸ τότε ἡ ἱερὰ τετρακτὺς τῆς Στύγειας γέννας  
παρεδρεῦει ἀχωρίστως στὸν θρόνο τοῦ Διός, οὐδὲ ἀποστατεῖ. 386 sqq.:

τῶν (sc. τῶν τέκνων τῆς Στυγός) οὐκ' ἐστὶ ἀπάνευθε Διὸς δόμος,  
οὐδὲ τὶς ἔδρη,

οὐδ' ὁδός, ὅππῃ μὴ κείνοις θεὸς ἡγεμονεύει,  
ἀλλ' αἰεὶ παρ' Ζηνὶ βαρυκτύπῳ ἐδριόωνται.

ὥς γὰρ ἐβούλευσε Στύξ ἄφθιτος Ὠκεανίνῃ

390 ἥματι τῷ, ὅτε πάντας Ὀλύμπιος ἀστεροπητῆς

ἁθανάτους ἐκάλεσσε θεοὺς ἐς μακρὸν Ὀλυμπον,

εἶπε δ' ὅς ἂν μετὰ εἰὸ θεῶν Τιτῆσι μάχοιτο,

μὴ τίς ἀπορραΐσειν γεράων, τιμὴν δὲ ἕκαστον

ἐξέμεν ἦν τὸ πάρος γε μετ' ἁθανάτοισι θεοῖσι.

395 τὸν δ' ἔφαθ' ὅστις ἀτίμος ὑπὸ Κρόνου ἢ δ' ἀγέραςτος,

τιμῆς καὶ γεράων ἐπιβησέμεν, ἢ θέμις ἔστιν.  
ἦλθε δ' ἄρα πρώτη Στύξ ἄφθιτος Οὐλυμπόνδε  
σὺν σφοῖσιν παῖδεσσι φίλου διὰ μῆδεα πατρός·  
τὴν δὲ Ζεὺς τίμησε, περισσὰ δὲ δῶρ' ἔδωκεν.

400 αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν' ἔμμεναι ὄρκον,  
παῖδας δ' ἥματα πάντα εὐὺ μεταναιέτας εἶναι.  
ὥς δ' αὐτὼς πάντεσσι διαμπερές, ὥς περ ὑπέστη,  
ἔξετέλεσσ'· αὐτὸς δὲ μέγα κρατεῖ ἡδὲ ἀνάσσει.

Ο Κόσμος ριζώνεται πάνω ἀπὸ τὸ ἀρχέγονο Χάος, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται οἱ πηγές καὶ τὰ πέρατα Γῆς καὶ Ταρτάρου καὶ Πόντου καὶ Οὐρανοῦ. Πύλες μαρμάρινες καὶ χάλκινο κατώφλι καὶ τείχος κλείνουν τὴν εἰσοδοὶ στο Χάος. (Εναρμόνισα τὴ συνέχεια τοῦ κειμένου ποὺ εἶναι τεταραγμένη στὴ χειρογραφικὴ παράδοση):

736=807 ἔνθα δὲ Γῆς δνοφερῆς καὶ Ταρτάρου ἡερόεντος  
Πόντου τ' ἀτρυγέτοιο καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος  
ἐξεῖς πάντων πηγαὶ καὶ πείρατ' ἔασιν,

739=810 ἄργαλ' εὐρώοντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ.

811 ἔνθα δὲ μαρμάρεαί τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδὸς  
ἀστεμφῆς, ριζῆσι διηνεκέεσσιν ἀρηρώς,  
αὐτοφυῆς· πρόσθεν δὲ θεῶν ἔκτοθεν ἀπάντων

814 Τιτῆνες ναίουσι, πέρην χάος ζοφεροῖο.

740 χάσμα μέγ', οὐδέ κε πάντα τελεσφόρον εἰς ἑνιαυτὸν  
οὔδας ἴκοιτ', εἰ πρῶτα πυλέων ἔντοσθε γένοιτο,

ἄλλὰ κεν' ἔνθα καὶ ἔνθα φέροι πρὸ θυέλλα θυέλλης

743 ἄργαλ' εὐρώοντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ.

Εκεῖ, στὶς ρίζες τοῦ Κοσμικοῦ Συστήματος, ριζώνει καὶ ὁ Ὠκεανὸς ποὺ περιβάλλει καὶ συσφίγγει καὶ ὀρίζει καὶ συνέχει τὸν Κόσμο, ἐλίσσόμενος περὶ γῆν καὶ θάλασσαν. Ἀπὸ δέκα μοῖρες τοῦ Ὠκεανοῦ οἱ ἐννέα περιτρέχουν τὸν ὀρίζοντα καὶ ἐν συνεχείᾳ τροφοδοτοῦν διὰ τῶν ποταμῶν τὴν ἐσωτερικὴ θάλασσα (Μεσόγειο). Μία μοῖρα συνιστᾷ τὴ Στύγα ποὺ κατοικεῖ μυθολογικά ἐκεῖ, στὶς κοινές ρίζες τῶν πάντων. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὅπως στὸν Ὀμηρὸ ἀνωτέρω, ἡ κατοικία τῆς στα υποχθόνια κέντρα τοῦ παντός, περιγράφεται με τοὺς ὅρους τῆς φυσικῆς Στυγὸς τῶν Ἀροανίων.

775 ἔνθα δὲ ναιετάει στυγερὴ θεὸς ἀθανάτοισι,  
δεινὴ Στύξ, θυγάτηρ ἀφορρόου Ὠκεανοῖο  
πρεσβυτάτη· νόσφιν δὲ θεῶν κλυτὰ δῶματα ναίη  
μακρῆσιν πέτρῃσι κατηρεφέ· ἀμφὶ δὲ πάντῃ  
κίοσιν ἀργυρέοισι πρὸς οὐρανὸν ἐστήρικται.

Υψηλὸς καὶ ἀπόκρημνος βράχος («μακρῆσιν πέτρῃσι κατηρεφέα»). Τὸ πανύψηλο, τεράστιο καταπέτασμα με τὸ τρομερὸ ρήγμα ποὺ περιέγραψα παραπάνω ἀποδίδεται ὡς σειρὰ κίωνων ποὺ φθάνουν τὸν οὐρανὸ. «Ἀργυροὶ» κίονες, ὁ βράχος ποὺ λαμποκοπᾷ στὸν ἥλιο σὲ σχέση με τὸ καταμαύρισμα, ὅπου καταιωνίζεται τὸ παντοδύναμο νερό. (Μαυρονέρι εἶναι ἡ λαϊκὴ ὀνομασία τῶν Ὑδάτων τῆς Στυγός). Ἐπίσης, τὸν Φεβρουάριο εἶδε ὁ πρίγκηψ Rüdiger (Süddöstlicher Bildersaal, ii, 203f.) τὸν παγωμένο καταρράκτη σαν «δύο παγοκαρφιά νὰ κρέμονται στὸν βραχότοιχο» (Bölke, Real Enkyklopädie, IVa, p. 458). Καὶ ὁ Frazer (Pausanias, IV, 250 ff.) γράφει: «Λέγεται ὅτι ὅταν κάποιος σύννεφο ἀκουμπᾷ στὴν κορυφὴ τοῦ γκρεμοῦ, τὸ καταιωνιζόμενο νερό φαίνεται νὰ πέφτει κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Ὅταν γεννᾶται ἔρις καὶ νεῖκος μεταξύ τῶν ἀθανάτων, καὶ ψεύδος λέγεται ἀπὸ τοὺς Ἀγνοῦς

Ολύμπιους, ο Ζεὺς στέλνει την αγγελιαφόρο Ἴριδα να φέρει σε χρυσό κύπελλο το ψυχρό νερό από τη Στύγα για να ορκιστούν την αλήθεια οι διϊστάμενοι πάνω στον Μέγα Ὀρκο (780 sqq.). Το ἅγιο, φρικτό νερό καταρρέει σταλαγματί, από υψηλό, απόκρημνο βράχο. Ξεκινάει από τα ριζά του Κόσμου, το ένα δέκατο του ρόου του Ωκεανού και πέφτει από την τεράστια πέτρα. Τα ἄλλα εννέα δέκατα της Ωκεάνειας ροῆς καταλήγουν, δια των ποταμῶν, τέκνων του Ωκεανού, στη θάλασσα.

782 ὅππότε ἕρις καὶ νεῖκος ἐν ἄθανάτοισιν ὀρήται,  
καὶ ῥ' ὅστις ψεύδεται Ολύμπια δώματ' ἐχόντων,  
Ζεὺς δὲ τεῖριν' ἐπέμψε θεῶν μέγαν ὄρκον ἐνεῖκαι  
τηλόθεν ἐν χρυσῇ προχῶ πολυώνυμον ὕδωρ,  
ψυχρόν, ὃ τ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἡλιβάτοιο  
υἱήλῃς· πολλὸν δὲ ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης  
ἔξ ἱεροῦ ποταμοῖο ρέει διὰ νύκτα μέλαιναν,  
Ὠκεανοῖο κέρας, δεκάτη δ' ἐπὶ μοῖρα δέδασται·  
ἐννέα μὲν περὶ γῆν τε καὶ εὐρέα νῶτα θαλάσσης  
δίνης ἀργυρέης εἰλιγμένος εἰς ἄλα πίπτει,  
ἡ δὲ μὴ ἐκ πέτρης προρέει, μέγα πῆμα θεοῖσιν.

Το Στύγειον ὕδωρ εἶναι βλάβη για τους θεούς, γιατί ὁποῖος επιορκήσει ἐπὶ αὐτοῦ τον πιάνει κῶμα για ἓνα ολόκληρο Μέγα Ενιαυτό. Χωρὶς νέκταρ καὶ αμβροσία, χωρὶς πνοή καὶ ομιλία, κείται βαρύτατα ασθενής σαν νεκρός. Καὶ μόλις περάσει ο Μέγας Ενιαυτός, πρέπει να εκτελέσει χαλεπούς ἀθλους, μακριὰ ἀπὸ τη θεία κοινωνία, για εννέα ἀκόμη χρόνια. Μόνον τότε, το δέκατο ἔτος, ξανασυμμετέχει στις πανδαισίες των ἀθανάτων.

793 ὅς κεν τῆς ἐπιόρκον ἀπολλείψας ἐπομόσση  
ἄθανάτων οἳ ἔχουσι κάρη νιφόεντος Ολύμπου,  
κεῖται νήυτμος τετελεσμένον εἰς ἐνιαυτόν·  
οὐδὲ ποτ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔρχεται ἄσσον  
βρώσιος, ἀλλὰ τε κεῖται ἀνάπνευστος καὶ ἀναυδος  
στρωτοῖς ἐν λεχέεσσι, κακὸν δ' ἐπὶ κῶμα καλύπτει.  
αὐτὰρ ἐπὶ νούσον τελέσει μέγαν εἰς ἐνιαυτόν,  
800 ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται χαλεπώτερος ἀέθλος·  
εἰνάετες δὲ θεῶν ἀπαμείρεται αἰὲν ἐόντων,  
οὐδὲ ποτ' ἐς βουλὴν ἐπιμίσγεται οὐδ' ἐπὶ δαΐτας  
ἐννέα πάντ' ἔτεα· δεκάτῃ δ' ἐπιμίσγεται αὖτις  
εἴρας ἐς ἄθανάτων ὃς Ολύμπια δώματ' ἔχουσι.  
τοῖον ἄρ' ὄρκον ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς ἀφθιτον ὕδωρ  
ῶγύγιον, τὸ θ' ἴησι καταστυφέλου διὰ χώρου.  
(Ἀφθιτον ὕδωρ, το δημῶδες «ἀθάνατο νερό»).

Το δόγμα της τιμωρίας των Ολυμπίων ἔχει Ορφικὴ ρίζα. Cf. Servius, *Commentaria in Vergilii Aeneidem*, 6, 565: fertur namque ab Orpheo (OF 295) quod dii peierantes per Stygem paludem novem [ἢ novem milibus κατὰ ἄλλα χειρόγραφα] annorum spatio puniuntur in Tartaro. unde ait Statius (*Thebais*, VIII, 30) “et Styx periuria dirum arguit”. Cf. Εμπεδοκλῆς 31 DK B115 = 8 Pierris.

«Ἀπολλείψας» στον στίχο 793, υποδηλώνει ὅτι ο ὄρκος των θεῶν λάμβανε χώρα με λοιβή του ὕδατος της Στυγός. Χύνοντάς το ιεροτελεστικά επικαλεῖσαι τη δύναμή του που θα σε τιμωρήσει αν ψεύδεις καὶ επιορκεῖς. Ἡ λοιβή καὶ ἄλλες θυσίες ἦταν συνηθισμένη ιεροπραξία στους τελετουργικούς ὄρκους. Στον Κριτία του Πλάτωνα 120A-B μέρος των

χοών πίνεται, αλλά αυτό δεν είναι απαραίτητο να εννοηθεί εδώ. Εν συνεχεία όμως ασφαλώς κατόπιν, το φοβερό του άγιου και φρικτού νερού θα νοσηματοδότησε την απαγόρευση πόσεώς του. Αν και κατά μια τοπική παράδοση που μνημονεύει ο C.T. Schwab, Arkadien, (1852), p. 16, όποιος πει το νερό της Στυγός την κατάλληλη μέρα του χρόνου μπορεί να γίνει αθάνατος.

Στους Ομηρικούς Ύμνους το Στυγός Ύδωρ, όρκος θεών, είναι «ἀμείλικτον» (Ύμνος εις Δήμητραν, 259) και «όβριμον» (Ύμνος εις Ερμήν, 519). Ο όρκος της Λητούς είναι ακριβώς σαν τον πρώτο της Ήρας στην Ιλιάδα (Ο, 36-8), Ύμνος εις Απόλλωνα, 84-6. Εισάγεται όμως επι πλέον ο συμβολισμός ότι η Στυξ ήταν μεταξύ των Νυμφών και των Θεαινών με τις οποίες έπαιζε η Περσεφόνη όταν την απήγαγε ο Άδης (Ύμνος εις Δήμητραν, 423). Τα ονόματα των Ωκεανίδων, στους ίδιους στίχους (με την παράλειψη ενός και την πιθανή απουσία της Αθηνάς και της Αρτέμιδος που εμφανίζονται στο ίδιο Ομηρικό χωρίο), αναφέρονται και ως Ορφικά έπη στον Πάπυρο του Βερολίνου (P. Berl.), OF 49 = Fr. 387 Bernabé. Αλλά ο Πausanias τα γνωρίζει και αναγνωρίζει ως Ομηρικά, iv, 30, 4. Υπόκειται κοινή παράδοση με την Αρπαγή να γίνεται στην όχθη του ορίζοντος Ωκεανού, εκεί όπου Γη, Ουρανός και Άδης συναντώνται. Ιδέες, εικόνες και δακτυλικοί ρυθμοί μεταφέρονταν από έπος σε έπος, όπως στον μύθο του Πάλλαντος, συζύγου της Στυγός κατά τον Ησίοδο και κατά ποίημα αναφερόμενα στον πανάρχαιο Λίνο, την γνησιότητα του οποίου αμφισβητεί πάντως ο Πausanias (VIII, 18, 1 = Linus 90F Bernabé).

Ο συμβολισμός της υγρότητας παίρνει νέο βάθος με την ερμηνεία των ΝεοΠυθαγορείων που έβλεπαν στη Στύγα τη δύναμη του σπέρματος.

«κάνταῦθα πολὺς ὁ Νουμήνιος [fr. 36 Des Places] καὶ οἱ τὰς Πυθαγόρου ὑπονοίας ἐξηγούμενοι, καὶ τὸν παρὰ μὲν τῷ Πλάτῳ [Πολιτεία, 621a] ποταμὸν Ἀμέλῃτα, παρὰ δὲ τῷ Ἡσιόδῳ καὶ τοῖς Ορφικοῖς τὴν Στύγα, παρὰ δὲ τῷ Φερεκύδῃ [DK7 B7 = fr. 87 Schibli] τὴν ἐκροὴν ἐπὶ τοῦ σπέρματος ἐκδεχόμενοι».

Πορφύριος, Πρὸς Γάυρον, 2, 2, 9 (34, 26 Kalbfleisch) = Fr. 344 Bernabé = OF 124.

Το Ύδωρ της Στυγός ήταν και ανθρώπινος φρικτός όρκος σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Αν ελάμβανε χώρα εγίνετο επί τόπου. Ο Ηρόδοτος πληροφορεί, περιγράφων και ακριβώς τη φυσική παρουσία της Στυγός (VI 74):

«...καὶ δὴ καὶ ἐς Νῶνακριν πόλιν πρόθυμος [sc. ο Κλεομένης] ἦν τῶν Ἀρκάδων τοὺς προεστῶτας ἁγινέων ἐξορκοῦν τὸ Στυγὸς ὕδωρ. ἐν δὲ ταύτῃ τῇ πόλει λέγεται εἶναι ὑπὲρ Ἀρκάδων τὸ Στυγὸς ὕδωρ, καὶ δὴ καὶ ἐστὶ τοιόνδε τι· ὕδωρ ὀλίγον φαινόμενον ἐκ πέτρης στάζει ἐς ἄγκος, τὸ δὲ ἄγκος αἵμαστίης τις περιθέει κύκλος. ἡ δὲ Νῶνακρὶς, ἐν τῇ ἡ πηγὴ αὕτη τυγχάνει εὐῶσα, πόλις ἐστὶ τῆς Ἀρκαδίας πρὸς Φενεῶ».

Το άγκος είναι η κλεισούρα κάτω του κατακλιζομένου ύδατος. Περιεβάλλετο υπό ιεροῦ περιβόλου εκ λίθων. Η Νῶνακρὶς πρέπει να έκειτο περί τη θέση του χωριου Μεσορρούγγι (μεταξύ Σόλου και Περιστερας), όπως είχε προτείνει ο Leake (Travels in the Morea, vol. III, pp. 169-70). Είχε δει εκεί στα χέρια χωρικού γυναικειο μαρμάρινο ειδώλιο, χωρίς τα πόδια, με πόλο ή καλάθι στο κεφάλι (άρα μια μυστηριακή θεότητα). Είχε βρεθεί στο ποτάμι του χωριου το 1806. Η Νῶνακρὶς έκειτο εις ερείπια εγκαταλειμμένα ήδη επί Στράβωνος και Πausanias. Μιλώντας για το ύδωρ Στυγός γράφει ο Πausanias (VIII, 17, 6):

«τὸ μὲν δὴ ἀρχαῖον ἡ Νῶνακρὶς πόλισμα ἦν Ἀρκάδων, καὶ ἀπὸ τῆς Λυκάονος γυναικὸς τὸ ὄνομα εἰλήφει· τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν εἰρείπια ἦν, οὐδὲ τούτων τὰ πολλὰ ἐτι δῆλα. τῶν δὲ εἰρειπίων οὐ πόρρω κρημνὸς ἐστὶν ὑψηλός· οὐχ ἕτερον δ' ἐς τοσοῦτον ἀνήκοντα ὕψους ὀῖδα. καὶ ὕδωρ κατὰ τοῦ κρημνοῦ στάζει· καλοῦσι δὲ Ἕλληνες αὐτὸ ὕδωρ Στυγός».

Τον εντυπωσιάζει το τρομερό έξαρμα του πέτρινου τοίχου, του υψηλότατου κρημνού που

περιέγραψε ἐξ ἀρχῆς. Δὲν γνωρίζει ἄλλο τέτοιο πελώριο φυσικὸ τοῖχο – καὶ εἶχε περιοδεύσει πολλὰ μέρη καὶ τόπους. Χαρακτηρίζει ἐπίσης τὸ νερὸ ὅτι στάζει, δὲν εἶναι καταρράκτης. Καὶ μάλιστα τονίζει ὅτι μετὰ τὴν περιγραφήν που κάνει ἐπ’ αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὁ Ὅμηρος εἶναι σαν νὰ ἔχει δεῖ τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός (18, 2):

«μάλιστα δὲ τῆς Στυγός τὸ ὄνομα ἔς τὴν ποίησιν ἐπεισηγάγετο Ὅμηρος. ἐν μὲν γε Ἥρας ἔποιησεν ὄρκῳ,

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν  
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ.

ταῦτα μὲν δὴ ἔποιησεν ὡς ἀν’ ἰδὼν ἔς τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός στάζον».

Μνημονεύει, χωρὶς, σωστά, νὰ προβληματίζεται, ὅτι στὸν Ὅμηρο καὶ ὁ Τιταρήσιος ποταμὸς εἶναι ἀπὸ τῆς Στύγας, καὶ στὸν Ἀδῆ τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός υφίσταται (18, 2-3).

Ακριβῶς ὅπως καὶ σήμερα, ἀναφέρει ὁ Πausanias (18, 4):

«τὸ δὲ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ τοῦ παρὰ τὴν Νῶνακριν στάζον ἔσπιπτε μὲν πρῶτον ἔς πέτραν ὑψηλὴν, διεξελθὼν δὲ διὰ τῆς πέτρας ἔς τὸν Κράθιν ποταμὸν κάτεισι».

Πράγματι τὸ καταιωνιζόμενο ὕδωρ πέφτει σὲ μεγάλο επικλινὲς βράχο, χάνεται μέσα σὲ σαρώδη χώματα, θὰ οδηγεῖται στὸ παρακείμενο βαθὺ ρέμα καὶ ἐκεῖθεν στὸν Κράθι.

Ὁ Baehr (δεύτερη ἐκδόση τοῦ Herodotus, 1859, σελ. 329) συνδυάζων τὶς περιγραφές αὐτοπτῶν νεότερων περιηγητῶν (Schwab, Beulé, Vischer, Παγκαβὴ) ἐπισημαίνει ευστόχως τὸν χαρακτήρα τῆς ἀγρίας μεγαλοπρέπειας, δέος ἐμποιοῦσης, τοῦ τόπου:

universa regio tristem praebeat adspectum adeoque horrendum, saxis nudis in altum  
exaurgentibus parvumque spatium relinquentibus, ubi consistere possis, rupibus praecipitibus  
undique inclusus: natura fere emortua videtur, altissimum regnat sileptium, nulla re interruptum:  
omnia utique sic comparata sunt, ut mirum in modum animum afficiant eundemque horrore  
sacro quodam percutiant. Ipsa vero saxa, de quibus aqua alterius fontis praecipiti cursu  
delabitur, nigrum adspectum cum vulgo praebeant, hinc loci nomen nunc fertur Mavroneri s.  
Mauronero, i.e. aqua nigra. Pervenit ad hunc locum Schwab itinere trium fere horarum per  
fauces facto inde a vico, cui nomen Solos, meridiem versus adscendens.

Μέχρι καὶ οἱ τρεῖς περίπου ὥρες τῆς ορειβάσεως εἶναι σωστές. Προ πάντων τὸ ἱερὸ δέος τοῦ χώρου.

Τὴν ἱερὴ φρίκη, διάστασι σκοτεινότερη τοῦ ἁγίου δέους, τονίζει ὁ μῦθος στὸν Επιμενίδη (ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Pausanias VIII, 18, 2) ὅτι ἡ Στυξ ἐμίγει μετὰ τὸν Πείραντα καὶ γέννησε τὴν τερατώδη Ἐχιδνά.

Επιμενίδης Fr. 52 Bernabé = DK 3 B6 = FrGrH 457F5 = Colli 8 [B 13]. Πείρας (= Πείραρ, Πείρας) εἶναι τὸ Πέρας, τὸ ὄριο, μετὰ ὅλη τὴν πολυδύναμη φύσιν τοῦ ποῦ ἔχω ἐπανειλημμένα ἀναπτύξει.

Τὸ τρομερὸ τῶν παλαιῶν πρωταρχῶν ἐκφράζει καὶ τὸ ἐπιθετὸ ὠγενία γιὰ τὴ Στύγα. Ὁ Ησίοδος (Θεογονία, 361), εἶδαμε, ομιλεῖ γιὰ τὸ “Στυγὸς ἀφθιτὸν ὕδωρ / ὠγύγιον”, καὶ ὁ Ἀντίμαχος (Fr. 114 Matthews) ἀνέφερε κατὰ πάσαν πιθανότητα τὸ “ὠγυγί]ης Στυγὸς ὕδωρ” ἢ “ὠγενί]ης Στυγὸς ὕδωρ”. Ὁ Παρθένιος (Supplementum Hellenisticum, Fr. 621 = Fr. 11 Lightfoot) ἔχει:

σὺν τῇ ἐγὼ Τηθύν τε καὶ ὠγενίης Στυγὸς ὕδωρ.

Τὸ λήμμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Στέφανο Βυζάντιο, ὅπου ἐξηγεῖται (p. 705.14 Meineke):

“Ὦγενος, ἀρχαῖος θεός, ὅθεν ὠγενίδαι καὶ ὠγένιοι ἀρχαῖοι”. Cf. Ηρωδιανός I, 180.12 Lentz.

Εταυτίζετο μετὰ τὸν Ὠκεανόν, ὡς τὴν πρωταρχὴ τῆς γενέσεως. Ὁ Ησύχιος, λέγει s.v.

“Ὦγενίδαι· Ὠκεανίδαι, Ὠγὴν γὰρ Ὠκεανός· ὠγένιον· παλαιόν”.

Ὠγὴν Ὠκεανός ὡς ὁ παλαιὸς τῆς γενέσεως. Καὶ ἀσφαλῶς ἔτσι θεωρεῖτο ἤδη ἀπὸ τὸν

Φερεκύδη τον Σύριο (DK7 B2, B4).

Την φρικτή αγιότητα του αρχεγόνου ύδατος της Στυγός συνόδευε η ολέθρια ιερότητά του. Γράφει ο Στράβων (VIII, 8, 4, 389C):

«περὶ Φενεὸν δ' ἐστὶ καὶ τὸ καλούμενον Στυγὸς ὕδωρ, λιβάδιον ὀλεθρίου ὕδατος νομιζόμενον ἱερὸν».

«Λιβάνδιον» από την λιβάδα, διότι καταλείβεται, στάζει, καταωνίζεται.

Όταν ο Leake (1806) περιόδευσε την περιοχή και επισκέφθηκε τη Στύγα, οι χωρικοί του Σόλου, του Μεσορρουγιού και της Περιστεράς δόξαζαν ότι τα καταρρέοντα «μαυρονέρια» ή «δρακονέρια» είναι ολέθρια εκεί που πέφτουν, αλλά όχι στο παρακείμενο ρέμα της Στύγας, ούτε στον Κράθι στον οποίο αυτό το ρέμα εκβάλλει μέσα από βαθύ φαράγγι (Travels in Morea, vol. 3, p. 167).

Ο Πausanίας αναφέρει διεξοδικά τη θανατηφόρα και καταστροφική δράση των Υδάτων της Στυγός: VIII, 18, 4 – 6:

«θάνατον δὲ τὸ ὕδωρ φέρει τοῦτο καὶ ἀνθρώπῳ καὶ ἄλλῳ ζῷῳ παντί. λέγεται δὲ ὅτι γένοιτό ποτε ὀλεθρος ἀπὶ αὐτοῦ καὶ αἰξίν, οἳ τοῦ ὕδατος ἔπιον πρῶτον. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐγνώσθη καὶ εἰ δὴ τί ἄλλο πρόσεστι τῷ ὕδατι τῶν ἑς θαῦμα ἠκόντων. Ὑαλος μὲν γε καὶ κρύσταλλος καὶ μόρρια καὶ ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις ἄλλα λίθου ποιούμενα, καὶ τῶν σκευῶν τὰ κεραμεᾶ, τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Στυγὸς τοῦ ὕδατος ρήγνυται· κεράτινα δὲ καὶ ὀστεῖνα σιδηρὸς τε καὶ χαλκός, ἔτι δὲ μόλυβδος τε καὶ κασσίτερος καὶ ἄργυρος καὶ τὸ ἤλεκτρον ὑπὸ τούτου σήπεται τοῦ ὕδατος. τὸ δὲ αὐτὸ μέταλλοις τοῖς πᾶσι καὶ ὁ χρυσοῦς πένονθε· καίτοι γε καθαρεύειν [γε] τὸν χρυσὸν ἀπὸ τοῦ ἰοῦ ἢ τε ποιήτρια μάρτυς ἐστὶν ἡ Λεσβία καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοῦς ἐπιδείκνυσιν. Ἐδωκε δὲ ἄρα ὁ θεὸς τοῖς μάλιστα ἀπερριμμένοις κρατεῖν τῶν ὑπερηρκότων τῇ δόξῃ. τοῦτο μὲν γὰρ τὰ μάργαρα ἀπόλλυσθαι πέφυκεν ὑπὸ τοῦ ὄξους· τοῦτο δὲ τὸν ἀδάμαντα λίθων ὄντα ἰσχυρότατον τοῦ τράγου κατατῆκε τὸ αἷμα. καὶ δὴ τὸ ὕδωρ οὐ δύναται τῆς Στυγὸς ὀπλὴν ἵππου βιάσασθαι μόνην, ἀλλὰ ἐμβληθὲν κατέχεται τε ὑπὲρ αὐτῆς καὶ οὐ διεργάζεται τὴν ὀπλὴν. Εἰ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου συνέβη τὴν τελευταίην διὰ τοῦ φαρμάκου γενέσθαι τούτου, σαφῶς μὲν οὐκ οἶδα, λεγόμενον δὲ οἶδα».

Στα ζῶα πινόμενο το ὕδωρ της Στυγός επιφέρει θάνατο. Το διεπίστωσαν πρώτα σε μερικές αίγες που το έπαθαν. Τα ζῶα το αποφεύγουν. Θανατηφόρα τοξικό είναι και στον άνθρωπο. Λέγεται ότι ο Μ. Αλέξανδρος φαρμακώθηκε με το νερό της Στύγας. Η τοξικότητά του συνοδεύεται από μεγάλη διαλυτική ικανότητα. Γυαλί, κρύσταλλος, πορσελάνη (ή ημιπολύτιμος λίθος), λίθινα αγγεία και κεραμικά, όλα σπάζουν αν περιλάβουν το άγιο νερό. Κέρατα, οστά και μέταλλα σήπονται από αυτό. Ακόμη και ο χρυσός, η ευγενέστερη ουσία που δεν μιάνεται και δεν πάσχει γιατί δεν συγχρωτίζεται με καμία άλλη. (Αν και στον Όμηρο, η Ίρις φέρνει το όβριμο νερό σε χρυσούν αγγείο για να ορκισθούν επ' αυτού οι θεοί. Πάντως πλην της πολυτιμότητας, ο χρυσός εδώ υποδηλώνει ήδη την πεποίθηση ότι τα μέταλλα διαβιβρώσκονται από τα προαιώνια ύδατα). Όπως όμως σε άλλες περιπτώσεις η φύση έκανε ώστε χαμηλής αξίας ουσίες να είναι ισχυρότερες από πολλές πολυτίμητες, όπως τα μαργαριτάρια λιώνουν από το ξίδι και τα διαμάντια να τα κατατῆκε το αίμα του τράγου, έτσι και το φρικτό νερό μπορεί να το κρατήσει αλώβητη η οπλή του ίππου. Έτσι λέγεται ότι δηλητηρίασαν τον Μ. Αλέξανδρο στη Βαβυλώνα.